

Colin Robson

Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες
και επαγγελματίες ερευνητές

G U T E N B E R G

ΠΛΑΙΣΙΟ 2.6

Μία ρεαλιστική άποψη περί την επιστήμη

- 1 Δεν υπάρχει αναμφισβήτητη θεμελίωση για την επιστήμη, ούτε αναμφισβήτητα «γεγονότα». Η γνώση είναι ένα κοινωνικό και ιστορικό προϊόν. Τα «γεγονότα» είναι βεβαρημένα με τη θεωρία.
- 2 Η αποστολή της επιστήμης είναι να ανακαλύπτει θεωρίες που ερμηνεύουν τον πραγματικό κόσμο και να ελέγχει αυτές τις θεωρίες με ορθολογικά κριτήρια.
- 3 Η ερμηνεία ασχολείται με τον τρόπο με τον οποίο οι μηχανισμοί παράγουν γεγονότα. Οι κατευθυντήριες μεταφορές αφορούν τις δομές και τους μηχανισμούς της πραγματικότητας και όχι τα φαινόμενα και τα γεγονότα.
- 4 Ένας νόμος είναι το χαρακτηριστικό πρότυπο μιας ενέργειας ή τάσης ενός μηχανισμού. Οι νόμοι είναι δηλώσεις περί των πραγμάτων που συμβαίνουν «πραγματικά», των συνεχών τρόπων που δρουν πράγματα που υφίστανται ανεξάρτητα και που μπορεί να μην εκφράζονται στο επίπεδο των γεγονότων.
- 5 Ο πραγματικός κόσμος δεν είναι μόνο πολύπλοκος, αλλά και διαστρωματωμένος σε διαφορετικά επίπεδα. Η κοινωνική πραγματικότητα ενσωματώνει μεμονωμένα, ομαδικά και θεσμικά, καθώς και κοινωνικά επίπεδα.
- 6 Η έννοια της αιτιότητας είναι εκείνη κατά την οποία οι οντότητες δρουν ως λειτουργία της βασικής τους δομής.
- 7 Η ερμηνεία υποδεικνύει με ποιον τρόπο έχει συμβεί κάποιο γεγονός σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Τα γεγονότα πρέπει να ερμηνεύονται ακόμη και όταν δεν μπορούν να προβλεφτούν.

(Εν μέρει, σύμφωνα με τον House, 1991.)

γραφή. Σημειώστε ότι, όπως και στις συζητήσεις στις αρχές του κεφαλαίου για τις θετικιστικές και ρεαλιστικές απόψεις, η σύνοψη που παρουσιάζεται εδώ είναι ένα αμάλγαμα των χαρακτηριστικών που είναι κοινά στα ρεαλιστικά κείμενα αλλά τα οποία θα ήταν δύσκολο να πείσουμε διαφορετικούς ρεαλιστικούς θεωρητικούς να συνυπογράψουν πλήρως. Συγκεκριμένα, οι κορυφαίοι πρωταγωνιστές Roy Bhaskar και Rom Harré διαφέρουν σημαντικά στη στάση τους και την ορολογία (Lewis, 2000). Ο Harré υποστηρίζει την ερμηνευτική κοινωνική ψυχολογία, ενώ ο Bhaskar ασχολήθηκε αρχικά κυρίως με τις φυσικές επιστήμες και βρίσκεται πολύ πιο κοντά σε υλιστικές απόψεις. Αν και οι δύο συμφωνούν ότι οι κοινωνικές επιστήμες αποτελούν μια αναζήτηση των θεμελιωδών δομών και μηχανισμών της κοινωνικής ζωής, ο Harré προτιμά να μιλά για «ερμηνείες αι-

τιών
στις
1
στή
του
γκε
και
και
να
μά
λει
χρ
νω

ότι
2.6
πο
η
συ
δύ
κο
ντ
ηλ
το
ζε
σι
φι
τε
σ
σι
μ

Ρεαλισμός και κοινωνική έρευνα

Μετακινούμενοι από τη διεξαγωγή πειραμάτων στο εργαστήριο στο πλαίσιο των φυσικών επιστημών σε μελέτες περί ανθρώπων στον πραγματικό κόσμο απαιτούνται δύο γιγαντιαία άλματα. Η μελέτη ανθρώπων, σε οποιοδήποτε περιβάλλον, διαφέρει πολύ από τη μελέτη φυσικών αντικειμένων ή μη ανθρώπινων οργανισμών. Επίσης, έξω από το εργαστήριο, το είδος του πειραματικού ελέγχου που συζητήθηκε παραπάνω γίνεται δύσκολο, και συχνά αδύνατο. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει τη μετακίνηση από μια κλειστή ελεγχόμενη κατάσταση σε μια ανοικτή και πιο ρευστή κατάσταση. Αυτά τα χαρακτηριστικά δεν απαξιώνουν σε καμία περίπτωση τη ρεαλιστική ανάλυση, αλλά περιπλέκουν τη διεξαγωγή της έρευνας.

Και τι γίνεται με την κοινωνική πραγματικότητα; Υπάρχουν κοινωνικά «αντικείμενα»; Ο ρεαλισμός αποδέχεται ότι υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ φυσικών και κοινωνικών φαινομένων. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να χρησιμοποιηθούν διαφορετικές μέθοδοι για διαφορετικά αντικείμενα μελέτης. Ωστόσο, αν και οι διαδικασίες τους διαφέρουν, οι φυσικές και οι κοινωνικές επιστήμες μοιράζονται κοινές αρχές. Για τους ρεαλιστές υπάρχουν κοινωνικά αντικείμενα που μπορούν να μελετηθούν επιστημονικά, αλλά οι μέθοδοι που θα επιλεγούν πρέπει να ταιριάζουν με το αντικείμενο της μελέτης. Όπως το θέτει ο Bhaskar (1979, σ. 30, σημ. 40) «είναι προφανές ότι δεν μπορεί κανείς πλέον να προσδιορίσει πειραματικά ... τα αίτια της Γαλλικής επανάστασης ούτε κάποιος μπορεί να διανοηθεί να πάρει συνέντευξη από ένα γονίδιο».

Ο ρεαλισμός επιτρέπει μια νέα ολοκλήρωση αυτού που συχνά αναφέρεται ως υποκειμενικές και αντικειμενικές προσεγγίσεις στην κοινωνική θεωρία. Οι πρώτες προσεγγίσεις (π.χ. θεωρία δράσης, φαινομενολογία, εθνομεθοδολογία, ερμηνευτική κοινωνιολογία) τονίζουν ότι η δράση είναι γεμάτη νόημα και σκοπιμότητα, ότι είναι κοινωνική συμπεριφορά, ότι τα νοήματα είναι κοινωνικά νοήματα και ότι η σκοπιμότητα ενέχει την αναστοχαστική παρακολούθηση της συμπεριφοράς σε ένα κοινωνικό, περιβάλλον. Ωστόσο, έτειναν να αρνούνται τον αντικειμενικό χαρακτήρα της κοινωνίας. Οι αντικειμενικές προσεγγίσεις (π.χ. ο δομικός λειτουργισμός των Durkheim και Parsons), ενώ τονίζουν την πραγματικότητα της κοινωνίας, τείνουν να αρνούνται τον αιτιατό ρόλο του φορέα.

Η νέα ενσωμάτωση υποστηρίζει ότι η κοινωνική δομή είναι ταυτόχρονα το σχετικά διαρκές προϊόν, και παράλληλα το μέσο, της υποκινούμενης ανθρώπινης δράσης. Αυτό επιτρέπει τη συνύπαρξη των υποκειμενικών και των αντικειμενικών προσεγγίσεων. Οι κοινωνικές δομές, όπως η γλώσσα, αναπαράγονται και μεταμορφώνονται από τη δράση, αλλά επίσης προϋπάρχουν για τα άτομα. Επιτρέπουν στα άτομα να δράουν με νόημα και σκόπιμα, ενώ ταυτόχρονα περιορίζουν τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να δράσουν. Οι άνθρωποι μπορεί

να παντρεύονται για προσωπικούς, ψυχολογικούς λόγους, αλλά η ακούσια συνέπεια των ενεργειών τους είναι η αναπαραγωγή της οικογενειακής δομής.

ΠΛΑΙΣΙΟ 6.2

Χαρακτηριστικά ενός «καλού» ευέλικτου σχεδίου

- 1 Χρησιμοποιούνται αυστηρές διαδικασίες συλλογής δεδομένων. Τυπικά, χρησιμοποιούνται πολλαπλές τεχνικές συλλογής δεδομένων. Τα δεδομένα συνοψίζονται επαρκώς (π.χ. σε μορφή πινάκων). Δίνονται λεπτομέρειες για το πώς συλλέχθηκαν τα δεδομένα.
- 2 Η μελέτη διατυπώνεται στο πλαίσιο των παραδοχών και των χαρακτηριστικών της ευέλικτης (ποιοτικής) προσέγγισης στην έρευνα. Αυτό περιλαμβάνει βασικά χαρακτηριστικά, όπως είναι ένα εξελισσόμενο σχέδιο, η παρουσία των πολλαπλών πραγματικοτήτων, ο ερευνητής ως εργαλείο συλλογής δεδομένων και ένα επίκεντρο στις απόψεις των συμμετεχόντων.
- 3 Η μελέτη ενημερώνεται με μια κατανόηση των υπαρχόντων παραδόσεων διερεύνησης: δηλαδή, ο ερευνητής προσδιορίζει, μελετά και χρησιμοποιεί μια ή περισσότερες παραδόσεις διερεύνησης.
- 4 Αυτή η παράδοση δεν χρειάζεται να είναι «καθαρή», και μπορούν να συνδυαστούν οι διαδικασίες από αρκετές παραδόσεις. Συνιστάται στον αρχάριο ερευνητή να μείνει στο πλαίσιο μιας παράδοσης αρχικά, να αισθανθεί άνετα με αυτή, να τη μάθει και να διατηρήσει τη μελέτη λιτή και απλή. Αργότερα, ειδικά σε μακρές και σύνθετες μελέτες, μπορεί να είναι χρήσιμα χαρακτηριστικά από διάφορες παραδόσεις.
- 5 Το πρόγραμμα ξεκινά με μια μοναδική ιδέα ή πρόβλημα που ο ερευνητής προσπαθεί να κατανοήσει, όχι μια αιτιατή σχέση των μεταβλητών ή μια σύγκριση ομάδων (για τις οποίες μπορεί να υποδεικνύεται ένα προκαθορισμένο σχέδιο). Οι σχέσεις μπορεί να εξελίσσονται ή μπορεί να γίνουν συγκρίσεις, αλλά αυτές προκύπτουν μεταγενέστερα στη μελέτη.
- 6 Η μελέτη περιλαμβάνει λεπτομερείς μεθόδους, μια αυστηρή προσέγγιση στη συλλογή δεδομένων, την ανάλυση δεδομένων και τη συγγραφή της ερευνητικής έκθεσης. Ο ερευνητής έχει την ευθύνη να αποδείξει την ακρίβεια της αναφοράς του.
- 7 Τα δεδομένα αναλύονται χρησιμοποιώντας πολλαπλά επίπεδα αφαίρεσης. Συχνά, οι συγγραφείς παρουσιάζουν τις μελέτες τους σε στάδια (π.χ. πολλαπλά θέματα που μπορούν να συνδυαστούν σε ευρύτερα θέματα ή οπτικές), ή διαστρωματώνουν τις αναλύσεις τους από το ειδικό στο γενικό.
- 8 Το γράψιμο είναι σαφές, γοητευτικό και βοηθά τον αναγνώστη να βιώσει το «να είναι εκεί». Η ιστορία και τα ευρήματα γίνονται πιστευτά και ρεαλιστικά, αντικατοπτρίζοντας με ακρίβεια την πολυπλοκότητα της πραγματικής ζωής.

(Σύμφωνα με τον Cresswell, 1998, σσ. 20-2.)

Δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο σχέδιο για μια εθνογραφική μελέτη. Το βάθος μάλλον παρά το εύρος της κάλυψης είναι ο κανόνας, όταν μελετάται ένας σχετικά μικρός αριθμός περιπτώσεων. Μπορεί να τονίζονται η περιγραφή και η ερμηνεία (Atkinson και Hammersley, 1994).

Ενώ η εθνογραφία είναι μια διακριτή προσέγγιση, μπορεί να συνδεθεί είτε με την προσέγγιση της μελέτης της περίπτωσης είναι με την προσέγγιση της θεμελιωμένης θεωρίας. Μια μελέτη της περίπτωσης μπορεί να προσεγγισθεί εθνογραφικά· ή μια εθνογραφική μελέτη μπορεί να προσεγγισθεί μέσω της θεμελιωμένης θεωρίας.

Μελέτες θεμελιωμένης θεωρίας

Μια μελέτη θεμελιωμένης θεωρίας επιχειρεί να παράγει μια θεωρία που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη κατάσταση που αποτελεί το επίκεντρο της μελέτης. Αυτή η θεωρία είναι «θεμελιωμένη» στα δεδομένα που συγκεντρώνονται κατά τη διάρκεια της μελέτης, ιδιαίτερα στις ενέργειες, αλληλεπιδράσεις και διαδικασίες των εμπλεκόμενων ανθρώπων. Είναι στενά συνδεδεμένη με δύο Αμερικανούς κοινωνιολόγους, τον Barney Glaser και τον Anselm Strauss. Το ιδιαίτερα εμπνευσμένο τους κείμενο που εισάγει στη συγκεκριμένη προσέγγιση (Glaser και Strauss, 1967) έχει ακολουθηθεί από αρκετές πιο προσιτές εισαγωγές, περιλαμβανομένων των Glaser (1978) και Strauss και Corbin (1997 και 1998).

Η προσέγγισή τους διατυπώθηκε σε αντίδραση στην κοινωνιολογική στάση που επικρατούσε τη δεκαετία του 1960, και επέμεινε ότι οι μελέτες πρέπει να έχουν έναν αυστηρό «εκ των προτέρων» θεωρητικό προσανατολισμό. Έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα ελκυστική σε νέα και εφαρμοσμένα πεδία όπου οι προϋπάρχουσες θεωρίες είναι συχνά δύσκολο να βρεθούν. Η ιδέα ότι είναι εφικτό να ανακαλύψουμε έννοιες και να βρούμε υποθέσεις από το πεδίο, που να μπορούν έπειτα να χρησιμοποιηθούν για να παράγουμε θεωρία, αρέσει σε πολλούς.

Η θεμελιωμένη θεωρία είναι τόσο μια στρατηγική διεξαγωγής έρευνας, όσο και ένα συγκεκριμένο ύφος ανάλυσης των δεδομένων που προκύπτουν από αυτήν την έρευνα. Καθεμιά από αυτές τις πτυχές ενέχει ένα συγκεκριμένο σύνολο διαδικασιών και τεχνικών. Δεν είναι καθαυτή μια θεωρία, εκτός ίσως υπό την έννοια ότι υποστηρίζει ότι η προτιμώμενη προσέγγιση στην ανάπτυξη θεωρίας είναι μέσω των δεδομένων που συλλέγετε. Αν και η θεμελιωμένη θεωρία συχνά παρουσιάζεται ως κατάλληλη για μελέτες που είναι αποκλειστικά ποιοτικές, δεν υπάρχει κανένας λόγος να μην περιληφθεί η συλλογή κάποιων ποσοτικών δεδομένων. Πράγματι, οι πρώτες μελέτες που αναφέρθηκαν από τους Glaser και Strauss (1967) έκαναν εκτενή χρήση ποσοτικών δεδομένων. Αργότερα, προέκυψαν διαφορές μεταξύ των δύο συνεργατών σε τέτοια έκταση, ώστε ο Glaser

Το βάθος
νας σχετι-
και η ερ-

είτε με την
μελιωμένης
ικά ή μια ε-
ριάς.

α που σχε-
ρο της με-
ντρώνονται
εις και δια-
δύο Αμερι-
ο ιδιαίτερα
(Glaser και
5, περιλαμ-

γική στάση
πρέπει να
Έχει απο-
προϋπάρ-
ριχτό να α-
ια μπορούν
λλούς.

ευνας, όσο
ον από αυ-
ένο σύνολο
ως υπό την
ξη θεωρίας
ωρία συχνά
ιστικές, δεν
τικών δεδο-
Glaser και
α, προέκυ-
τε ο Glaser

(1992) αντιτάχθηκε σθεναρά στην κατεύθυνση στην οποία οδήγησαν ο Strauss (και άλλοι συνεργάτες) τη θεμελιωμένη θεωρία. Ο Rennie (1998), αναπτύσσοντας μια λογική για τη θεμελιωμένη θεωρία που συμβιβάζει το ρεαλισμό και το σχετικισμό, υποστηρίζει ότι η προσέγγιση των Strauss και Corbin μας πάει πίσω στον υποθετικό-επαγωγισμό του παραδοσιακού πειραματισμού, και ότι οι διαδικασίες του Glaser είναι πιο συνεπείς με τους στόχους της μεθόδου.

Το Πλαίσιο 6.12 υποδεικνύει μερικά ελκυστικά χαρακτηριστικά της θεμελιωμένης θεωρίας και το Πλαίσιο 6.13 παρουσιάζει μερικά προβλήματα κατά τη διεξαγωγή της.

ΠΛΑΙΣΙΟ 6.12

Ελκυστικά χαρακτηριστικά της έρευνας θεμελιωμένης θεωρίας

- 1 Προσφέρει σαφείς διαδικασίες για την παραγωγή θεωρίας στην έρευνα.
- 2 Παρουσιάζει μια στρατηγική διεξαγωγής έρευνας η οποία, ενώ είναι ευέλικτη, είναι συστηματική και συντονισμένη.
- 3 Προσφέρει σαφείς διαδικασίες για την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων.
- 4 Είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σε εφαρμοσμένες και σε νέες περιοχές έρευνας, όπου η θεωρητική προσέγγιση που θα επιλεγεί δεν είναι ασαφής ή ανύπαρκτη.
- 5 Υπάρχει πλέον διαθέσιμο ένα μεγάλο εύρος υποδειγμάτων της χρήσης της σε πολλά εφαρμοσμένα και επαγγελματικά περιβάλλοντα.

ΠΛΑΙΣΙΟ 6.13

Προβλήματα κατά τη χρήση της θεμελιωμένης θεωρίας

- 1 Δεν είναι δυνατόν να ξεκινήσει μια ερευνητική μελέτη χωρίς κάποιες προ-υπάρχουσες θεωρητικές ιδέες και υποθέσεις.
- 2 Υπάρχουν εντάσεις μεταξύ του εξελισσόμενου και επαγωγικού ύψους μιας ευέλικτης μελέτης και της συστηματικής προσέγγισης της θεμελιωμένης θεωρίας.
- 3 Μπορεί να είναι δύσκολο πρακτικά να αποφασίσουμε πότε οι κατηγορίες έχουν «κορεστεί (saturated)» ή πότε η θεωρία έχει αναπτυχθεί επαρκώς.
- 4 Η θεμελιωμένη θεωρία έχει συγκεκριμένους τύπους προκαθορισμένων κατηγοριών ως συνιστώσες της θεωρίας που μπορεί να μη φαίνονται κατάλληλοι για μια συγκεκριμένη μελέτη.

Διεξάγοντας μια μελέτη θεμελιωμένης θεωρίας

Μια μελέτη θεμελιωμένης θεωρίας περιλαμβάνει το να βρούμε «στο πεδίο» και να συλλέξουμε δεδομένα. Δεν απαιτείται κάποιο συγκεκριμένο τύπο «πεδίου». Τέτοιες μελέτες έχουν διεξαχθεί σε ένα πολύ μεγάλο εύρος περιβαλλόντων. Οι Glaser και Strauss αρχικά εργάστηκαν σε οργανωσιακά πλαίσια: το ενδιαφέρον για τις μελέτες τους περί του θανάτου σε νοσοκομεία (Glaser και Strauss, 1965, 1968) πρόσφερε το ερέθισμα για το πρώτο τους μεθοδολογικό κείμενο (Glaser και Strauss, 1967). Τυπικές μελέτες περιλαμβάνουν τη μελέτη «γι' αυτούς που ζουν με πολλαπλή σκλήρυνση κατά πλάκας» (Davis, 1973), τις σχέσεις μεταξύ μητέρων και ενήλικων θυγατέρων (Henwood, 1993), και τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την εγκυμοσύνη (Currie, 1988). Περαιτέρω παραδείγματα προσφέρονται στο Πλαίσιο 4.1.

Οι συνεντεύξεις είναι η πιο συνήθης μέθοδος συλλογής δεδομένων. Ωστόσο, μπορεί να έχουν χρησιμοποιηθεί άλλες μέθοδοι, όπως η παρατήρηση (συμμετοχική ή άλλη) και η ανάλυση τεκμηρίων. Παρομοίως, αν και η θεμελιωμένη θεωρία τυπικά απεικονίζεται ως ποιοτική προσέγγιση στην έρευνα, δεν υπάρχει επί της αρχής λόγος να μη χρησιμοποιηθεί κάποιας μορφής συλλογή ποσοτικών δεδομένων. Οι Strauss και Corbin (1998) καθιστούν σαφές ότι η θεμελιωμένη θεωρία είναι μια γενική μέθοδος και ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο σε ποσοτικές, όσο και σε ποιοτικές μελέτες.

Διαδικαστικά, ο ερευνητής αναμένεται να κάνει διάφορες επισκέψεις στο πεδίο για να συλλέξει δεδομένα. Τα δεδομένα μετά αναλύονται μεταξύ των επισκέψεων. Οι επισκέψεις συνεχίζονται μέχρι οι κατηγορίες που βρέθηκαν μέσω της ανάλυσης να «κορεστούν». Η, με άλλα λόγια, συνεχίζετε να συγκεντρώνετε πληροφορίες μέχρι να αρχίσει να φθίνει η απόδοση και να μην προσθέτετε κάτι σε όσα ήδη έχετε. (Μια κατηγορία είναι μια μονάδα πληροφορίας που αποτελείται από γεγονότα, δρώμενα και περιστάσεις – βλέπε παρακάτω.)

Αυτή η κίνηση μπρος-πίσω – πρώτα στο πεδίο για τη συλλογή πληροφοριών, μετά πίσω στη βάση για να αναλυθούν τα δεδομένα, έπειτα πίσω στο πεδίο για να συγκεντρωθούν περισσότερες πληροφορίες, μετά πίσω στο σπίτι για να αναλυθούν τα δεδομένα κ.λπ. – είναι παρόμοια με τη «διαλογική» διαδικασία που είναι κεντρική στην ερμηνευτική παράδοση. Είναι πολύ διαφορετικό από το παραδοσιακό γραμμικό μονοδρομικό υπόδειγμα έρευνας, όπου πρώτα συγκεντρώνετε όλα τα δεδομένα σας και μετά τα αναλύετε. Ωστόσο, είναι κλειστό στην προσέγγιση που κατά την κοινή λογική θα χρησιμοποιούσε κανείς, όταν προσπαθεί να κατανοήσει κάτι που είναι σύνθετο και μπερδεμένο.

Η δειγματοληψία στις μελέτες θεμελιωμένης θεωρίας είναι *σκόπιμη*. Δεν αναζητούμε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα ως αυτοσκοπό· σίγουρα δεν έχει κανένα νόημα η τυχαία δειγματοληψία από έναν γνωστό πληθυσμό για να πετύχουμε στατιστική γενίκευση. Η δειγματοληψία ανθρώπων από τους οποίους θα

πάρουμε συνέντευξη ή γεγονότων που θα παρατηρήσουμε γίνεται για να πετύχουμε πρόσθετη πληροφόρηση που θα μας βοηθήσει να παράγουμε εννοιολογικές κατηγορίες. Στη θεμελιωμένη θεωρία, αυτός ο τύπος σκόπιμης δειγματοληψίας αναφέρεται ως *θεωρητική δειγματοληψία*. Δηλαδή, τα άτομα από τα οποία θα πάρουμε συνέντευξη, ή θα μελετήσουμε με άλλον τρόπο, επιλέγονται για να βοηθήσουν τον ερευνητή να διατυπώνει τη θεωρία.

Η επαναλαμβανόμενη σύγκριση της πληροφορίας από τη συλλογή δεδομένων και την ανακλύπτουσα θεωρία αναφέρεται μερικές φορές ως μέθοδος της σταθερής συγκριτικής (*constant comparative*) ανάλυσης δεδομένων. Η διαδικασία της ανάλυσης δεδομένων στην έρευνα θεμελιωμένης θεωρίας είναι συστηματική. Μια τυποποιημένη μορφή παρέχεται από τους Strauss και Corbin (1998) και συνοψίζεται στο Πλαίσιο 6.14 (σημειώστε, ωστόσο, ότι ο Glaser, 1992, διαφωνεί πολύ σοβαρά με κάποια στοιχεία της διατύπωσής τους).

Περαιτέρω λεπτομέρειες για τη διαδικασία ανάλυσης δίνονται στο Κεφάλαιο 14. Μια σύνοψη παρουσιάζεται εδώ εξαιτίας της στενής δια-συσχέτισης μεταξύ σχεδίου και ανάλυσης σε μια μελέτη θεμελιωμένης θεωρίας. Μπορεί επίσης να σας βοηθήσει να εκτιμήσετε ότι μια μελέτη θεμελιωμένης θεωρίας δεν είναι επουδενί εύκολη επιλογή και δεν θα πρέπει να την αναλάβετε ελαφρά. Φυσικά, είναι πιθανό να σχεδιάσετε μια μελέτη που ενσωματώνει κάποιες πτυχές της θεμελιωμένης θεωρίας αγνοώντας κάποιες άλλες. Για παράδειγμα, μπορεί να αισθάνεστε ότι η προσέγγιση στην κωδικοποίηση είναι πολύ πλήρης εντολών και κανόνων ή περιοριστική. Ωστόσο, όπως και με τις άλλες ερευνητικές παραδόσεις, εργαζόμενοι στο πλαίσιο της παράδοσης αγοράζετε καταφύγιο και υποστήριξη από την κριτική – υπό τον όρο ότι αυτοί οι τρόποι λειτουργίας της φυλής ακολουθούνται πιστά. Και κάτι κάπως λιγότερο κυνικά, το γεγονός ότι μια ομάδα ερευνητών και μεθοδολόγων έχουν εργαστεί με την προσέγγιση επί σειρά ετών καθιστά πιθανόν ότι έχουν ανεβρεθεί λύσεις σε προβλήματα και δυσκολίες.

Άλλες παραδόσεις ευέλικτου (ποιοτικού) ερευνητικού σχεδίου

Αυτή η ενότητα επιχειρεί να παρουσιάσει ενδεικτικά μια σειρά από άλλες πιθανές προσεγγίσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί, καθώς και αναφορές που δίνουν περαιτέρω λεπτομέρειες. Η βασική αρχή για την ένταξή τους είναι ότι μπορεί να είναι χρήσιμες, για να απαντηθούν συγκεκριμένα είδη ερευνητικών ερωτημάτων.

«στο πεδίο»
 κριμένο τύπο
 ήρος περιβαλ-
 ή πλαίσια· το
 α (Glaser και
 μεθοδολογικό
 υν τη μελέτη
 vis, 1973)· τις
 και τη λήψη
 παραδείγμα-

 νων. Ωστόσο,
 ρση (συμμετο-
 ιωμένη θεω-
 ν υπάρχει επί
 τοσοτικών δε-
 λωμένη θεω-
 σο σε ποσοτι-

 έψεις στο πε-
 ταξύ των επι-
 ρέθηκαν μέσω
 υγκεντρώνετε
 οσθέτετε κάτι
 ς που αποτε-
 ω.)
 πληροφοριών
 στο πεδίο για
 τι για να ανα-
 ιαδικασία που
 κό από το πα-
 α συγκεντρώ-
 ι κλειστό στην
 είς, όταν προ-

 όπιμη. Δεν α-
 χ δεν έχει κα-
 για να πετύ-
 υς οποίους θα

Ανάλυση δεδομένων σε μελέτες θεμελιωμένης θεωρίας

ΠΛΑΙΣΙΟ 6.14

Η ανάλυση περιλαμβάνει τρία σύνολα κωδικοποιήσεων:

- 1 **Ανοιχτή κωδικοποίηση (open coding)** Ο ερευνητής σχηματίζει αρχικές κατηγορίες πληροφορίας για το φαινόμενο που μελετάται από τα αρχικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν.
Μέσα σε κάθε κατηγορία, αναζητάτε διάφορες υποκατηγορίες (που αναφέρονται ως *ιδιότητες*) και μετά για δεδομένα, ώστε να *σχηματίσετε διαστάσεις (dimensionalize)* (δηλαδή, να δείξετε τις διαστάσεις στις οποίες οι ιδιότητες πουκλίνουν και να αναζητήσετε αρχαίες πιθανότητες σ' αυτά τα συνεχή).
- 2 **Αξονική κωδικοποίηση (axial coding)** Περιλαμβάνει τη συγκέντρωση των δεδομένων με νέους τρόπους μετά την ανοικτή κωδικοποίηση. Ένα παράδειγμα κωδικοποίησης (αλλιώς γνωστό ως *λογικό διάγραμμα*) αναπτύσσεται το οποίο:
 - προσδιορίζει ένα κεντρικό φαινόμενο (δηλαδή, μια κεντρική κατηγορία για το φαινόμενο),
 - διερευνά τις αιτιατές συνθήκες (δηλαδή, κατηγορίες συνθηκών που επηρεάζουν το κεντρικό φαινόμενο),
 - εξειδικεύει στρατηγικές (δηλαδή, τις ενέργειες ή αλληλεπιδράσεις που προκύπτουν από το κεντρικό φαινόμενο),
 - προσδιορίζει το πλαίσιο και τις μεσοαρθούσες συνθήκες (δηλαδή, τις συνθήκες που επηρεάζουν τις στρατηγικές), και
 - σκιαγραφεί τις συνέπειες (δηλαδή, τα αποτελέσματα των στρατηγικών) για το συγκεκριμένο φαινόμενο.

- 3 **Επιλεκτική κωδικοποίηση (selective coding)** Περιλαμβάνει την ολοκλήρωση των κατηγοριών στο αξονικό υπόδειγμα κωδικοποίησης. Σ' αυτήν τη φάση παρουσιάζονται τυπικά *δεσμευμένες (conditional) προτάσεις* (ή υποθέσεις).

Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας συλλογής και ανάλυσης δεδομένων είναι *μια θεωρία ουσιαστικού επιπέδου (substantive-level theory)* σχετικά με ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, ζήτημα ή ομάδα.

Σημείωση: Οι τρεις τύποι κωδικοποίησης δεν είναι απαραίτητα εξακολουθητικοί: είναι πιθανό να αλληλεπικαλύπτονται.
(Σύμφωνα με τους Strauss και Corbin, 1998.)

Βιογραφική έρευνα ή έρευνα ιστορίας ζωής (biographical or life history research)

Αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως ένα εξειδικευμένο είδος μελέτης της περίπτωσης, όπου η «περίπτωση» που μελετάμε είναι ένα μεμονωμένο άτομο. Η περίπτωση είναι να πούμε την ιστορία της ζωής ενός προσώπου. Αποτελεί ένα καθεωρημένο είδος λογοτεχνικής προσπάθειας που καλύπτει σχεδόν όλα τα είδη διαφορετικής ζωής (ιστορικής, πολιτικής κ.λπ.) που μπορεί να μη φιλοδοξεί να αποτελέσει μια μορφή έρευνας κοινωνικών επιστημών. Ωστόσο, δεν υπάρχει λόγος μια βιογραφική ή έρευνα ιστορίας ζωής να μην έχει τα χαρακτηριστικά μιας συστηματικής μελέτης που δίνονται στο Πλαίσιο 6.2.

Μια τέτοια μορφή έρευνας είναι η «ερμηνευτική» βιογραφία (Denzin, 1989), όπου υπάρχει η πρόθεση να ερμηνεύσουμε τη ζωή ενός προσώπου λέγοντας την «ιστορία» του. Γενικά, αυτό γίνεται χρησιμοποιώντας τεχνίρια και αρχεία, μαζί με συνεντεύξεις και συζητήσεις όταν το πρόσωπο είναι ακόμη εν ζωή. Εάν είναι εφικτό, αυτό υποστηρίζεται με παρατήρηση του υποκειμένου για κάποια χρονική περίοδο, μαζί με συνεντεύξεις με φίλους (και εάν είναι δυνατόν ε-χθρούς!) και συναδέλφους.

Οι βάσεις για την επιλογή ενός συγκεκριμένου υποκειμένου μπορεί να είναι πολλές και ποικίλες. Περιλαμβάνουν τόσο τη ζωή των «μεγάλων και καλών», όσο και εκείνων των οποίων οι ζωές, που κατά τα άλλα μπορεί να μην είναι αξιοσημείωτες, ρίχνουν φως σε πτυχές της κοινωνίας και της κουλτούρας. Η βιογραφία είναι, ίσως, απίθανο να εκληφθεί ως μια προσέγγιση για τη μελέτη του πραγματικού κόσμου. Εκτός από τεχνικά προβλήματα, όπως η εκτενής χρονική κλίμακα που είναι απαραίτητη για να παράγει μια αυστηρή και συστηματική μελέτη, είναι αμφίβολο ότι θα προσφέρει απαντήσεις σε ερευνητικά ερωτήματα που έχουν άμεση σχέση με το είδος των ζητημάτων και των προβλημάτων που θα ενέχουν οι χρηματοδοτές.

Ο Cresswell (1998, σσ. 47-51) προσφέρει περισσότερες λεπτομέρειες και ένα μεγάλο εύρος αναφορών σε διαφορετικές εκδοχές της βιογραφικής προσέγγισης.

Φαινομενολογική έρευνα

Η φαινομενολογική έρευνα εστιάζει στην υποκειμενική εμπειρία των ατόμων που μελετάμε. Με τι μοιάζει η εμπειρία τους; Πώς μπορεί κάποιος να κατανοήσει και να περιγράψει τι τους συμβαίνει από τη δική τους οπτική; Όπως προτείνει και ο όρος, στην καρδιά της βρίσκεται η προσπάθεια κατανόησης ενός συγκεκριμένου φαινομένου. Αυτό μπορεί να είναι, για παράδειγμα, η εμπειρία ενός παιδιού με κινητικές δυσκολίες σε μια γενική (ή χωριστή) σχολική τάξη.

Η φαινομενολογία έχει τις ρίζες της στη φιλοσοφία του Husserl (1977), βλέπε, Stewart και Mickunas (1990) ή Holstein και Gubrium (1994) για προσβάσιμες εισαγωγές. Είναι δημοφιλής σε διάφορες κοινωνικές επιστήμες, καθώς και σε εφαρμοσμένα πεδία όπως η νοσηλευτική και οι επιστήμες της υγείας (Nieswiadomy, 1993). Άσκησε επίσης μεγάλη επιρροή στη γενική ανάπτυξη της ποιωτικής μεθοδολογίας και προσφέρει τη φιλοσοφική βάση για στρατηγικές ερμηνευτικής έρευνας, περιλαμβανομένης της εθνομεθοδολογίας και της ανάλυσης του διαλόγου (conversational analysis), (Holstein και Gubrium, 1994). Υπάρχει επίσης μια εκτενής βιβλιογραφία για την ψυχολογική φαινομενολογία και συγκεκριμένα, πώς μπορεί να διεξαχθεί η έρευνα σ' αυτό το πλαίσιο (π.χ. Moustakas, 1994). Ωστόσο, υπάρχουν σοβαρά εμπόδια στον τρόπο με τον οποίο ένας αρχάριος ερευνητής θα προσπαθήσει να χρησιμοποιήσει αυτήν την προσέγγιση. Υπάρχει ένα πολύ εξειδικευμένο λεξιλόγιο και απαιτούνται γερές βάσεις σε κάποια ενδιάφερουσα φιλοσοφία. Παρόλα αυτά, είναι μια προσέγγιση που έχει πολλά να προσφέρει για να απαντήσουμε συγκεκριμένα είδη ερευνητικών ερωτημάτων περί την υποκειμενική εμπειρία που μπορεί να έχει άμεση σχέση με κάποιες μελέτες του πραγματικού κόσμου.

Συμβολική αλληλεπίδραση (symbolic interactionism)

Η συμβολική αλληλεπίδραση είναι μια σημαντικότατη αντανάκλαση στην κοινωνιολογία και την κοινωνική ψυχολογία (π.χ. Coffman, 1969 και Berger και Luckman, 1967). Αν και υπάρχουν αναμφίβολα συγκεκριμένα ευέλκτα ερευνητικά σχέδια που χρησιμοποιούν σαφώς αυτήν την αντανάκλαση, ίσως είναι καλύτερα να τη θεωρήσουμε ως μια γενική και διάχυτη επιρροή στην ανάπτυξη της ποιωτικής μεθοδολογίας. Το Παράδειγμα 6.15 καταγράφει μερικώς από τις επιρροές αυτού του θεωρητικού πλαισίου.

Ερμηνευτική

Η ερμηνευτική είναι η «τέχνη και η επιστήμη της ερμηνείας». Η κύρια αρχική χρήση της ήταν από θεολόγους κατά την ερμηνεία της Βίβλου, ώστε να αποκτιέται νόημα σε μια κοινωνία πολύ διαφορετική από εκείνη κατά την οποία γράφτηκε αρχικά. Οι Benit και Shapiro (1998, σ. 105) αναφέρουν την Αμερικανική χρήση της ερμηνευτικής στη σύγχρονη ζωή στην ερμηνεία του Συντάγματος των ΗΠΑ. Ένας όρος όπως η «ελευθερία του λόγου» πρέπει να μεταφραστεί από ένα γενικό πλαίσιο του δεκάτου όγδοου αιώνα στη σύγχρονη κατάσταση. Πώς, για παράδειγμα, εφαρμόζουμε την έννοια της μετάδοσης του λόγου μέσω

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 6.15

Αρχές της συμβολικής αλληλεπίδρασης που άσκησαν επιρροή στην ανάπτυξη της ποιωτικής έρευνας

- 1 Η κοινωνική ζωή σχηματίζεται, διατηρείται και μεταβάλλεται από το βασικό νόημα που της δίνουν οι αλληλεπιδρώντες άνθρωποι, οι οποίοι αλληλεπιδρούν στη βάση των νοημάτων που δίνουν στον κόσμο τους, η κοινωνική ζωή και τα αντικείμενα καθίστανται σημαντικά όταν τους προσδίδεται νόημα.
- 2 Η κοινωνική ζωή εκφράζεται μέσω συμβόλων. Η γλώσσα είναι το πιο σημαντικό από τα συμβολικά συστήματα.
- 3 Ο σκοπός της κοινωνικής έρευνας είναι να μελετήσει τη δομή, τις λειτουργίες και το νόημα των συμβολικών συστημάτων.
- 4 Η πιο κατάλληλη μέθοδος κοινωνικής έρευνας είναι η *νατουραλιστική μέθοδος*, που ενσωματώνει δύο κύριες διαδικασίες, τη *διερεύνηση* και τη *λειτουργική εξέταση* (inspection) (Blumer, 1969 και Wallace και Wolf, 1986). Η διερεύνηση μελετά νέες περιοχές, αναζητεί λεπτομέρειες και προσφέρει μια σαφή κατανόηση του ερευνητικού ερωτήματος. Κάθε μέθοδος είναι χρήσιμη εδώ. Η λειτουργική εξέταση απ' την άλλη, είναι μια αναλυτική μέθοδος και περιέχει έναν πιο εντατικό και επικεντρωμένο έλεγχο. (Ο Blumer, 1969, ονόμαζε αυτόν τον τύπο προσέγγισης *συμπαθητική ενδοσκόπηση* - *sympathetic introspection*.)
- 5 Τα δεδομένα και οι ερμηνείες εξαρτώνται από το πλαίσιο και τη διαδικασία και πρέπει να επαληθεύονται σταθερά και, εάν χρειάζεται, να διορθώνονται.
- 6 Τα νοήματα εδραίωνονται μέσα από και μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Μαθαίνονται μέσω αλληλεπίδρασης και δεν καθορίζονται αλλιώς.
- 7 Τα νοήματα χρησιμοποιούνται, διαχειρίζονται και μεταβάλλονται μέσω αλληλεπίδρασης.

(Σύμφωνα με τον Sarantakos, 1998, σσ. 49-50.)

ραδιοφώνου ή τηλεόρασης; Απαιτούνται διάφορα επίπεδα ερμηνείας. Ποιες ήταν οι προθέσεις του συγγραφέα; Ποια ήταν η ιστορία της έννοιας; Πώς έχουν οι αλλαγές στα συμφραζόμενα οδηγήσει σε μια επανερμηνεία της έννοιας;

Όπως και σε όλη την έρευνα των κοινωνικών επιστημών ενέχεται η ερμηνεία, οι αντιλήψεις που προσφέρονται από την ερμηνευτική είναι σχετικές με πολλές πλευρές της ερμηνευτικής διαδικασίας. Οι Reason και Rowan (1981) επισημαίνουν ότι η ερμηνευτική είναι απλώς ένα παράδειγμα της διαδικασίας κατά την οποία οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο τους. Καθώς όλη η κατανόηση λαμβάνει χώρα στο χρόνο και σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα, ένα μάθημα που μας δίνει η ερμηνευτική είναι ότι οι εκ των προτέρων κρίσεις που μεταφέρουμε σ' αυτήν τη διαδικασία είναι σε κάποια έκταση πολιτισμικά προκαθορισμένες.

Αν και η ερμηνευτική ασχολούνται αρχικά με την ερμηνεία «κειμένου» υπό την κατά γράμμα έννοια, τώρα εφαρμόζεται ευρύτερα σε σύζητήσεις, αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων σε διαφορετικά περιβάλλοντα, ακόμη και στη μάδα. Το πόσο κατάλληλο είναι να το κάνουμε αυτό, συζητείται από τον Giddens (1986).

Όταν το βασικό ερευνητικό σας έργο είναι η ερμηνεία ενός κειμένου (υπό εννοια), υπάρχουν διάφορες ερμηνευτικές στρατηγικές που αξίζει να λάβετε υπόψη. Για παράδειγμα, η ερμηνευτική θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι όσο πιο κοντά βρίσκεται κάποιος στην πηγή του κειμένου, τόσο πιο έγκυρη μπορεί να είναι η ερμηνεία του (το οποίο, φυσικά βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την θετικιστική άποψη της «απόστασης» από το υπό μελέτη αντικείμενο). Οι μνήμες των βρεφών μπορούν να ερμηνεύσουν τη γλώσσα τους πολύ καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον.

Ένα κεντρικό χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η «διαλογική (dialogic)» φύση της ερμηνευτικής διερεύνησης. Επιστρέφουμε στο κείμενο πολλές φορές. Οι αρχικές κατανοήσεις εκτεντώνονται μέσω ερμηνείας αυτή με τη σειρά της αναδεικνύει περαιτέρω ερωτήματα, απαιτώντας μια επιστροφή στο κείμενο και αναθεώρηση της ερμηνείας. Καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, προσπαθούμε να κατανοήσουμε τι σημαίνει σ' αυτούς που το δημιουργήσαν και να ολοκληρώσουμε αυτό το νόημα με τα δικά μας νοήματα. Η ερμηνευτική έχει συμβάλει στη μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας την ιδέα μιας ενεργού εμπλοκής του ερευνητή στην ερμηνευτική διαδικασία.

Είναι μια μέθοδος δύσκολη για να την ακολουθήσει κανείς, τόσο διαδικαστικά όσο και εξαιτίας των εντάσεων μεταξύ της στενής ενσωμάτωσης με το πλαίσιο και τη διαδικασία της ερμηνείας και της ερμηνευτικής ανάγκης για τιμότητα και ισορροπία. Όπως και στις άλλες ποιοτικές προσεγγίσεις, αυτό το δίλημμα μπορεί να αντιμετωπισθεί, εάν προσφέρουμε λεπτομερείς καταγραφές για την ερμηνευτική διαδικασία, έτσι ώστε να μπορούμε να εξασφαλιστούμε απέναντι στις υποψίες ότι βασίζουμε την ερμηνεία σε μια επίλεκτική και μεροληπτική α-γέννηση. Μία πιο λεπτομερής αναφορά ενός εύρους παραδειγμάτων προσφέρεται από τους Benz και Shapiro (1998, σσ. 105-14). Άλλα παραδείγματα περιλαμβάνονται στο βιβλίο του Little (1999) και των von Post και Erikson (1999). Ο Draucker (1999) προσφέρει μια κριτική της εργασίας σ' αυτήν την περιοχή.

Φεμινιστικές αντιλήψεις και ευέλκτα σχέδια

Μερικοί ερευνητές που υιοθετούν τη φεμινιστική αντίληψη απορρίπτουν τις ποσοτικές μεθόδους και τα ποσοτικά σχέδια, και τόσο το θετικισμό, όσο και το μεταθετικισμό, ως «αναπαράστασεις της πατριαρχικής σκέψης που συνεπάγονται έναν διαχωρισμό μεταξύ του επιστήμονα και του υπό μελέτη προσώπων (Fine, 1992)» (Mertens, 1998, σ. 162). Γι' αυτούς τα ευέλκτα, ποιοτικά σχέδια είναι η μόνη επιλογή. Υπάρχει φυσικά μια έμφαση σ' αυτές τις παραδόσεις σχεδίου σε μια έρευνα που δεν εκμεταλλεύονται και που αναζητεί μια συναισθηματική κατανόηση μεταξύ ερευνητή και συμμετεχόντων που εναρμονίζεται στενά με τις φεμινιστικές απόψεις. Ωστόσο, όπως επισημάνουν οι Davidson και Layder (1994, σ. 217), οι φεμινιστικές μεθοδολογίες δεν είναι ούτε οι μόνες, ούτε οι πρώτες που υποστηρίζουν τέτοιες απόψεις. Η Reinharz (1992) είναι επίσης επιφυλακτική απέναντι στην παραδοχή ότι η έρευνα που χρησιμοποιεί ποιοτικές μεθόδους είναι εγγενώς φεμινιστική. Επίσης, περιγράφει τη μεγάλη ποικιλία των απόψεων που έχουν οι φεμινίστριες για την καταλληλότητα διαφόρων μεθόδων και μεθοδολογιών.

Έτσι η θέση που παίρνουμε εδώ, ακολουθώντας τους Davidson και Layder (1994), είναι ότι ενώ η κριτική που παρουσιάζεται από τις φεμινίστριες μεθοδολόγους ότι η παραδοσιακή έρευνα των κοινωνικών επιστημών έχει παράγει σημαντικές αντιλήψεις και έχει βοηθήσει να ισχυροποιηθεί η θέση για την ποιοτική έρευνα, η αξίωση για μια ξεχωριστή μεθοδολογία φεμινιστικής έρευνας δεν έχει τεκμηριωθεί.

Μέγεθος δείγματος στα ευέλκτα σχέδια

Είναι δύσκολο να προκαθορισθεί ο αριθμός των συνεδριών παρατήρησης, συνεντεύξεων κ.λπ., που απαιτούνται σε μια μελέτη ευέλκτου σχεδίου. Αν και η ορολογία διαφέρει στις διαφορετικές παραδόσεις, η βασική ιδέα είναι ότι συνεχιζεις μέχρι να φθάσεις στον «κορεσμό». Δηλαδή, όταν η περαιτέρω συλλογή δεδομένων φαίνεται να προσθέτει λίγο ή καθόλου σε ό,τι έχεις ήδη μάθει. Θα λάβετε υπόψη το γεγονός ότι το να συνεχίσετε την ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων που έχετε ήδη συλλέξει παράγει συμπεράσματα, προτείνει νέα θέματα κ.λπ., που μπορεί να απαιτούν περαιτέρω συλλογή δεδομένων. Επίσης, είναι πιθανό σε μια μελέτη του πραγματικού κόσμου, εξωτερικοί παράγοντες (όπως η υποχώρηση τήρησης μιας δεδομένης προθεσμίας) να περιορίσουν αυτό που μπορείτε να κάνετε.

Η Morse (2000) ισχυρίζεται ότι μια εκτίμηση του αριθμού των συμμετεχόντων,

των παρατηρήσεων, των πηγών δεδομένων κ.λπ. που απαιτείται σε μια ευέλικτη μελέτη για να φτάσει τον κορσισμό εξοργιστικά από αρκετούς παράγοντες:

- Το εύρος της μελέτης Όσο πιο ευρεία η μελέτη, τόσο περισσότερο χρόνο χρειάζεται. Σε κάθε περίπτωση, ξεκινήστε από μεγάλο εύρος, αλλά περιορίστε το μόλις είναι εφικτό. Μ' αυτόν τον τρόπο μπορείτε να κρατήσετε τη μελέτη μέσα σε όρια, πιο επικεντρωμένη και ίσως καλύτερης ποιότητας.
- Τη φύση του θέματος Εάν το θέμα είναι προφανές και σαφές, χρειάζονται λιγότεροι συμμετέχοντες. Εάν είναι δύσκολο να κατανοηθεί, ή εάν οι συμμετέχοντες δυσκολεύονται να μιλούν γι' αυτό το θέμα, χρειάζεστε περισσότερους.
- Την ποιότητα των δεδομένων «Εάν τα δεδομένα εντάσσονται στο στόχο, περιέχουν λιγότερα άχρηστα στοιχεία και είναι πλούσια και δοκιμασμένα, τότε θα απαιτηθούν λιγότεροι συμμετέχοντες για να φτάσουμε στον κορσισμό» (σ. 4).
- Το σχέδιο της μελέτης. Μερικά σχέδια μελέτης παράγουν περισσότερα δεδομένα ανά συμμετέχοντα από άλλα (π.χ. όπου υπάρχουν επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις ή η μονάδα μελέτης είναι, λ.χ. η οικογένεια, απαιτώντας συνεντεύξεις από όλα τα μέλη της οικογένειας).
- Την ερευνητική μέθοδο Εάν χρησιμοποιείτε, λ.χ. ημιδομημένες συνεντεύξεις, παράγοντας μικρή ποσότητα δεδομένων ανά ερώτηση της συνέντευξης, χρειάζεστε έναν μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων (της τάξεως των τριάντα μέχρι εξήντα). Οι εις βάθος συνεντεύξεις που παράγουν πιο πλούσια δεδομένα μπορούν να είναι λιγότερες.

Όπως παραδέχεται η Morse, «αφού ληφθούν υπόψη όλοι αυτοί οι παράγοντες, μπορεί να έχετε πολύ δρόμο ακόμη για να προβλέψετε τον ακριβή αριθμό, αλλά θα είστε σε θέση να υπερασπίσετε το εκτιμώμενο εύρος που παρουσιάζετε στην πρότασή σας» (σ. 3). Σε μια προγενέστερη δημοσίευση (Morse, 1994), είχε παράγει τους «εμπειρικούς κανόνες» για τις εθνογραφικές μελέτες και για τις μελέτες θεμελιωμένης θεωρίας, συνιστώντας περίπου τριάντα με πενήντα συνεντεύξεις. Αυτό τουλάχιστον προσφέρει κάποια εφόδια σε εκείνους που χρειάζονται να προκαθορισθεί ένας αριθμός ως μέρος μιας ερευνητικής πρότασης (βλέπε επίσης παράρτημα Α). Σημειώστε ότι, οι μελέτες της περίπτωσης είναι τόσο ποικίλες, ώστε δεν είναι λογικό να κάνουμε γενικές προτάσεις.

Περαιτέρω Πηγές

CRESSWELL, J.W. (1998), *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions*, Sage, Thousand Oaks, Καλιφόρνια. Ισορροπημένη έκθεση των ποικίλων διαθέσιμων επιλογών και προεργασίες για όσους επιθυμούν να σχεδιάσουν και να διεξάγουν μια ευέλικτη (ποιοτική) μελέτη.

DELAMONT, S. (1992), *Field Work in Educational Settings: Methods, Pitfalls and Perspectives*, Falmer, Λονδίνο. Πρακτικός, προσβάσιμος και ιδιαίτερα διασκεδαστικός οδηγός για τη διενέργεια ποιοτικής έρευνας. Εστιάζει σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, αλλά έχει ευρεία εφαρμογή.

HAMMERSLEY, M. και ATKINSON, P. (β' έκδ. 1995), *Ethnography: Principles in Practice*, Routledge, Λονδίνο. Ιδιαίτερα ευαγώνωστη, συστηματική και συνεκτική αναφορά της εθνογραφικής προσέγγισης.

LEE, T.W. (1999), *Using Qualitative Methods in Organizational Research*, Sage, Thousand Oaks, Καλιφόρνια. Εκτενής επισκόπηση. Προσφέρει συνδέσεις για τη χρήση ποσοτικών μεθόδων.

LOFLAND, J. και LOFLAND, L.H. (γ' έκδ. 1995), *Analyzing Social Settings: A Guide to Qualitative Observation and Analysis*, Wadsworth, Belmont, Καλιφόρνια. Απολύτως ενημερωμένη έκδοση του κλασικού εγχειριδίου για την ποιοτική κοινωνική έρευνα. Πολύ σαφές και ενδιαφέρον.

MASON, J. (1996), *Qualitative Researching*, Sage, Λονδίνο. Πολύ σαφές και προσβάσιμο. Συνδέει τις αρχές με την πρακτική.

MILLES, M.B. και HUBERMAN, A.M. (β' έκδ. 1994), *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, Sage, Thousand Oaks, Καλιφόρνια. Πολλές χρήσιμες ιδέες για το σχέδιο και την ανάλυση μελετών της περίπτωσης.

RADGETT, D.K. (1998), *Qualitative Methods in Social Work Research: Challenges and Rewards*, Sage, Thousand Oaks, Καλιφόρνια. Σύντομο, μεγάλο εύρους και πρακτικό, με εστίαση στις ανάγκες του ερευνητή της κοινωνικής εργασίας.

SILVERMAN, D. (2000), *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*, Sage, Λονδίνο. Πολύ πρακτικός οδηγός για όσους επιθυμούν να κάνουν ποιοτική έρευνα.

STAKE, R.E. (1995), *The Art of Case Study Research*, Sage, Thousand Oaks, Καλιφόρνια. Αιετικό και ευαγώνωστο κείμενο για τη (κυρίως ποιοτική) μελέτη της περίπτωσης.

STRAUSS, A. και CORBIN, J. (β' έκδ. 1998), *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage, Thousand Oaks, Καλιφόρνια. Προσφέρει αυτό ακριβώς που λέει ο τίτλος του.

YIN, R.K. (β' έκδ. 1994), *Case Study Research: Design and Methods*, Sage, Thousand Oaks, Καλιφόρνια. Κείμενο - κλειδί για το σχέδιο και την ανάλυση αυστηρών μελετών της περίπτωσης.